

Hans Bonde er professor, dr. phil. i historie på Institut for Idræt og Ernæring, Københavns Universitet. Han har specialiseret sig i udforskning af køn og krop i moderne historie. Blandt væsentligste forskningsbidrag er for det første afdækning af, at dansk idræt var den kultursektor, der samarbejdede langt mest intenst med tyskerne under besættelsen – kulminerende med bogen *Football with the Foe* fra 2008. For det andet studier i maskulinitet og sport kulminerende med bogen *Masculinity, Sport, Politics* fra 2010. For det tredje påvisning af Det Moderne Gennembruds kropsligt-sanselige dimension via forskningsbog om den verdensberømte danske sundhedsapostel J.P. Müller (2020). For det fjerde påvisning af den verdenskendte Ollerup-gymnastiks udvikling fra associeret til grundlæggeren Niels Bukhs totalitære tænkning til nutidens forankring i en moderne demokratitanke, f.eks. vist i bogen *The fight about gymnastics over 100 years* fra 2020.

Keywords: Seksualitet, historie, følelser, victorianisme, køn.

OPGØR MED VICTORIANISMEN

– Marie og J.P. Müllers erotiske revolution

*Artiklen bygger på en omfattende brevsamling: “40 års elskovsbreve”, der beskriver det erotiske samliv mellem den – efter udgivelsen af gymnastikbogen *Mit System i 1904* – verdensberømte gymnastikpædagog Jørgen (Peter) Müller og hans livsledsager Marie og meget mere om hverdagsliv og kropshistorie ikke mindst i 1890’erne.*

Med dette kildemateriale kan vi populært sagt komme under dynen hos victorianerne og få et unikt indblik i et erotisk opbrud under den victorianisme, der ellers har været næsten hermetisk lukket for samtidens, efterkommernes og historikernes nysgerrige blikke.

Det er artiklens hovedtese, at Jørgen og Maries sanselige erfaringer i deres ungdom udgør en væsentlig inspirationskilde for: 1) Müllers gymnastiksystem

med dets fokus på hudmassage, der var med til at få victoriansk prægede mennesker til at opdage egne og hinandens kroppe, og 2) Müllers bog *Kønsmoral og Livslykke* fra 1908, der var en af verdens første sexologibøger.

Det selskabelige frisind stod ganske vist på spring og rykkede i sine tøjler, men det havde endnu ikke fundet sine organer. Først i 1884 kom det radikale dagblad 'Politiken' [...] J.P. Müllers system var endnu ufødt [...] Automobilen ansås for et udstillingslegetøj og ville blive alt for livsfarligt med sin dampmaskine inde under sædet.

(Forfatteren Otto Rung)¹

At være historiker er lidt som at være guldgraver. Det meste kildemateriale er sten og grus, men nogle gange glimter det i mørket. Det skete, da jeg i 2017 i Det Kongelige Biblioteks håndskriftssamling opsporede et materiale, som jeg ikke i min vildeste fantasi havde forestillet mig eksistensen af. Ikke mindre end ti arkivkasser, hvoraf de fleste med den lovende titel "40 års elskovsbreve" beskriver det intime samliv mellem den – efter udgivelsen af gymnastikbogen *Mit System* i 1904 – verdensberømte gymnastikpædagog Jørgen (Peter) Müller (1866-1938) og hans livsledsager Marie Müller (1865-1930) og meget mere om hverdagsliv og kropshistorie ikke mindst i 1890'erne.²

Jørgen og Marie udforsker midt under victorianismens kropsangst deres egen seksualitet, og i en årtier lang erotisk brevveksling fortæller de alt. Med dette kildemateriale kan vi populært sagt både komme under dynen hos victorianerne, og vi kan beskrive hele den følelsesmæssige 'inderside' af J.P. Müllers liv og virke.

Hermed får vi et unikt indblik i et erotisk opbrud under den victorianisme, der ellers har været næsten hermetisk lukket for samtidens og efterkommernes nysgerrige blikke. Hvis vi skulle bygge på de overleverede kilder fra den victorianske tid, ville vi ikke kunne forklare befolkningstilvæksten, for stort set alle informationer om hvordan man får børn, er gemt, glemt eller brændt.

Dannede mænd forventes i de sidste to årtier af 1800-tallet at være tilknappe både i påklædning og i følelser. Eller med ordene fra en af datidens medicinske popularisatorer, lægen Hans Kaarsberg, der her indleder sine erindringer: "Derimod har jeg ikke ønsket at obducere mig selv og fremlægge min private indmad til eventuelle læseseres diagnostiske betragtninger. Så yderligt det har været mig muligt, har jeg søgt at undgå enhver nærmere omtale af de åndelige, de sjælelige brydninger og kampe, for hvilke mit liv – som de fleste andre mænds – har duvet."³

1 Rung 1935, s. 78. Jeg har i artiklen valgt ny retskrivning.

2 Det Kongelige Bibliotek NSA, 8-A00046, acc1959/81

3 Kaarsberg 1921, s. 1.

Typisk har Müllers ven *Politiken*-journalist og i 1904 grundlægger af *Ekstra Bladet* Frejlif Olsen (1868-1936) kun efterladt få kilder, der ”har overlevet hans og andres massakrer på personlige arkiver”,⁴ og på trods af, at han endog har skrevet en lille selvbiografi – til stor frustration for hans biografiskriver, Gregers Dirkinck-Holmfeld.⁵ Bortset fra et maleri af hans hustru, udført af Frejlifs ven Johannes Holbek (1872-1903), ved vi intet om hende.

Gennem Müllerparrets elskovsbreve kommer vi tæt på artiklens to hovedpersoner, der lever i overgangen fra et fornufts- til et kærlighedsægteskab og som i brev efter brev skriver deres erotiske længsler frem i en så fri tone, at vi får adgang til historiens inderside, ja endog til deres natlige drømme. Vi skal et godt stykke ind i det 20. århundrede for at finde en tilsvarende åbenhed om følelser og seksualitet.

Brevene indeholder mange lidenskabelige passager, og det kan måske virke taktløst, at jeg løfter sløret for parrets fyrige sexliv. Men dels har de selv med omhu gemt deres elskovsbreve, dels føler de, at de intet har at skamme sig over, men tværtimod tilhører en fortrap i den erotiske frigørelse.

Jørgens og Maries erotiske møde bliver for dem begge en åbenbaring. Gennem de syv år fra 1889 til 1896 – en periode, hvor de ikke har råd til at stifte bo og flytte sammen – skriver de sommetider dagligt til hinanden, og i tiden herefter skriver de hver gang, de er adskilt. Jørgen og Marie træder lyslevende frem for os, og vi ser, hvordan nye seksuelle roller støbes.

J.P. Jacobsens (1847-1885) skildring af Marie Grubbe (ca. 1643-1718) i romanen af samme navn fra 1876 kommer tæt på det intime liv, men det er jo trods alt i fiktiv form.⁶ Det samme gælder den dansk-norske forfatter Amalie Skram (1846 – 1905), der fra slutningen af 1880’erne kæmper for kvinders erotiske frigørelse.⁷

Lidt nærmere kommer vi den direkte levede intime erfaring med Carl Nielsen og hans hustru Anne Marie Carl-Nielsens (1863-1945) brevveksling,⁸ der dog slet ikke har den sanselige karakter som Müllers og Maries og typisk er fra efter år 1900, hvor den victorianske spændetrøje gradvis bliver mindre snærende. Interessant nok vedrører et af de mest erotisk ladede eksempler netop Müllers gymnastiksystem, da Anne Marie i februar 1905 skriver til sin Carl: ”Du kan tro jeg bliver slank min ven, jeg tror ikke min bagdel er så stor mere,” hvortil Carl Nielsen (1865-1931) replicerer: ”Du skriver at din bagdel bliver mindre! Gud, hvor det glæder mig fru Nielsen. Du gør altså rimeligvis *Mit System*. Ikke sandt? Det med bagdelen er et uomtvisteligt tegn herpå; men glem nu ikke, at ”den eneste virkelige basis for den sande kærlighed er et par gode store – ! ... Jeg gør, og

4 Dirkinck-Holmfeld 2014, s. 104.

5 Olsen 1922, s. 158.

6 Jacobsen 2017.

7 Skram 1885; 1888; 1891 og 1892.

8 Andersen & Kestler 2018.

har hele tiden gjort systemet med bad, frotering og det hele og mine muskler og legemsforhold er blevet så smukke og kraftige, når jeg selv skal sige det.”⁹

Et vist frisprog dukker op i litteraturen, men bliver af censuren stemplet som utugtig. Skønt sådanne anstødelige bøger langt fra indeholder præcise instruktioner på det seksuelle område, kan de godt beskrive forskellige former for seksuel praksis. Fx siger anklageren i retssagen mod Herman Bang (1857-1912) for hans bog *Håbløse Slægter* fra 1880: ”Forfatteren har villet skildre en mand, der går til grunde i sanselighed, men han har samtidig villet fornøje sig og sine læsere med at give levende skildringer af selve sanseligheden, dens udvikling og dens stadier, af den umættelige attrå, de vellystige omfavnelser, det feberhede samkvem, ’den drukne raven i blodberusningens tykning’, og de aldrig trættede ophidsende kys, kærtegn og raffinementer.”¹⁰

Censuren slog også ned på Edvard Brandes’ (1847-1931) *Det Unge Blod* fra 1899, der for øvrigt fremstiller en seksuel praksis, der mangler den gensidighed, der kommer til at kendetegne Jørgens og Maries erotik: ”Hendes bryllupsnat – hun måtte tilstå det, ikke uden en vis selvlede – havde ikke været hende ubehagelig. Den stærke attrå hos hendes mand havde ikke været hende imod, da han bemægtigede sig hende. Hun havde følt en art vellyst ved denne mandsvilje. Selv om hun ikke havde gengældt hans kærtegn, og ikke havde nydt den samme lykke som han, så havde hun behaget sig i at blive kvinde.”¹¹

J.P. Müller får en blæksprutteagtig indflydelse i samtiden som aktiv sportsmand, rekordsætter, træner, dommer, importør af nye idrætsgrene, journalist, medredaktør på sportsblade og som foreningsformand. I årene efter 1904 når han endog verdensberømmelsens tinder, da hans hjemmegymnastikbog for både mænd og kvinder, *Mit System*, udgives i 1 ½ million eksemplarer på 26 sprog.¹² Heri slår han et slag for den nøgne krop, der for kvindernes vedkommende ikke mindst skal frigøres fra korsettet, der hæmmer åndedrættet, og for mændenes vedkommende skal frigøres fra den stive knækflip, der gør nakken stiv.

Via systemets såkaldte hudfrotering får Müller mennesker i en bornert kultur til at skabe en ny følsomhed over for den ret oversete og uberørte krop ved næsten bogstaveligt at ”gnide” victorianismen ud af kroppen. Gennem strygninger med håndfladen hen over huden fra top til tå kan mennesker opdage deres hud med alle dens sensuelle punkter.¹³ Alt selvfølgelig i hygiejnens tjeneste. En trojansk hest til underminering af victorianismens seksualkultur er født.

I Müllers eget erotiske liv gælder det imidlertid også i høj grad om at berøre den andens krop. I 1908 kulminerer Müllers bestræbelser for kropslig og sek-

9 Grimley 2010, s. 70.

10 Thing 1999, s. 36.

11 Brandes 1899, s. 92-93

12 Bonde 2020, s.13.

13 Bonde 2020, s. 31-33.

suel frisættelse med Danmarks første sexologibog, bestselleren ”Kønsmoral og Livslykke”,¹⁴ der udkommer i 16.000 eksemplarer alene i Danmark og også udgives i de tysktalende lande.

I det følgende er hovedspørgsmålene: Hvorfra kommer de erfaringer, der gør Müller i stand til først at skrive en verdensomspændende gymnastikbog, der hyl-der den sanselige krop, for siden at udgive Danmarks første sexologiske bog? Er det under victorianismen muligt for unge mennesker at udfolde deres seksualitet? Hvad kræver det at gøre op med den herskende seksualmoral? Hvilken rolle spiller Müllers livsledsager Marie i deres fælles udforskning af seksuallivet? I hvilken grad er Müllers sanselige revolution med til at underminere den victorianske seksualmoral? Har Det Moderne Gennembrud en undervurderet sanselig dimension?

Det første spørgsmål kan også formes som en tese om, at Müllers to skelsættende bøger står i dyb gæld til de seksuelle erfaringer, han sammen med Marie indhøster i deres ungdom i 1890’erne. Det er altså ikke nødvendigvis idéerne, der alene driver historien, men idéerne kan være tæt sammenvævet med praksis.

Hvad angår den hidtidige forskning på området udgør min biografibog om J.P. Müller en inspirationsmæssig fond for artiklen.¹⁵ Seksualhistorikeren Ove Brusendorff (1909-1986) går tilbage til romantikken omkring midten af 1700-tallet for at spore starten på den æteriske kærlighed:

De kønslige og erotiske idealer, som den borgerlige verden satte op måtte svare til det øvrige; hele kærlighedsideologien måtte naturligvis blive lige så kysk som de sociale meninger var ophøjede. Det statsretsligt frie menneske kunne og måtte ikke lade sig kue og ligge under for laverestående lidenskaber. Kærligheden måtte idealiseres og skilles ud fra den gemene nydelse, som det sanselige begær higede efter.¹⁶

Brusendorff karakteriserer Jean-Jacques Rousseaus (1712-1778) bog *Den nye Héloïse* – om kærlighedsaffæren mellem filosofen og teologen Pierre Abélard (1079-1142) og den unge lærde Héloïse (1101-1162) – som ”den borgerlige kærligheds-ideologis evangelium”. Denne bog er noget af en omfortolkning af den oprindelige historie om den sanselige Héloïse. Typisk lader Rousseau sin hovedperson sige: ”Er ikke den sande kærlighed det kyskeste af alle bånd. Er ikke selve kærligheden både den rene og den herligste drift i vor natur?”¹⁷ Det er sigende, at Müller ikke er inspireret af Rousseau, men som vi skal se i det følgende af den oprindelige sanselige historie om Abélard og Héloïse samt af en anden af romantikkens

14 Müller 1908.

15 Bonde 2020, s. 13.

16 Brusendorff 1938, s. 7.

17 Ibid s. 8.

fædre end Rousseau, Friedrich Schlegel, der rent faktisk kæmper en yderst vanskelig kamp for kærlighedens sanselige dimension.

Litteraturforskeren Thomas Bredsdorff har i bogen *Tristans Børn* vist,¹⁸ at familien i det borgerlige samfund efterhånden bliver tømt for funktioner, hvorved kærligheden bliver det kit, der skal sikre, at reproduktionen kan finde sted. Det vil i det følgende blive forsøgt demonstreret, at Müllerparrets kamp viser, at kærligheden ikke nødvendigvis er nok, men kan have vanskelige kår, hvis ikke den suppleres af en sanselig dimension.

Kai Aalbæk Nielsen, forfatteren til fire-bindsværket *Kærlighed i det 19.-20. århundrede*, er i sin karakteristik af tiden fra omkring 1890 inde på nogle af de samme spor som nærværende artikel, når han konkluderer, at nogle unge piger fra pæne familier begynder at fjerne sig fra idealet om at være ”diskret, beskeden og stilfærdig, tale mindst muligt og passe på, hvorhen hun rettede sit blik”. Det var:

denne model, som de bedst uddannede blandt borgerskabets døtre begyndte at fjerne sig fra for at blive mere flyvske. Det var i en tid, hvor det begyndte at blive moderne for unge piger at spille tennis, dyrke gymnastik og ridning og ikke at forglemme: at cykle. Pigerne blev i den forbindelse mere opmærksomme på deres krop og deres kropslige hygiejne.¹⁹

Som det vil blive vist i det følgende kan den sociale kontrol og et tykt lag af kristen skam og skyld dog kraftigt modvirke en ung kvindes og et ungt pars seksuelle opvågning.

Internationalt følger nærværende artikel i sporet på den optøning i synet på den victorianske seksualangst, som især den tysk-amerikanske historiker Peter Gay har været ophavsmand til, ikke mindst i værket *Education of the Senses*, hvori han via datidens breve, dagbøger, selvbiografier og lægebøger blotlægger den seksuelle nydelse i det victorianske USA – ikke mindst via sit hovedeksempel, redaktøren og forfatterinden Mabel Loomis Todd (1856-1932), der ifølge sin dagbog nyder sin livlige seksualitet fuldt ud. Dog forekommer hendes frisprog ikke nær så direkte og pikant som Müller-parrets detaljerede udvekslinger.

I dansk forskning har der også vist sig sprækker i stereotypen om den sekulalfornægtende victorianisme. Som kunsthistorikeren Mikkel Bogh har påvist,²⁰ blev intimitet i løbet af 1700-tallet et vigtigt tema i kunsten. Den intime nøgenhed kunne nu opfattes som legitim i sublimeret form ikke mindst i form af malerier af afklædte kvinder i private situationer. Denne tradition fortsattes, så det blev acceptabelt, når Julius Paulsen (1860-1940) og Vilhelm Hammershøi (1864-1916)

18 Bredsdorff 1982.

19 Nielsen 2003, s. 214.

20 Bogh 2016, s. 17.

i slutningen af 1800-tallet frembragte en række malerier af nøgne modeller. Kunsten kunne indlejre nøgenheden i en æstetisk uangribelig ramme.

I det hele taget skal klunketiden ikke opfattes som et hermetisk lukket førmoderne system, men snarere som en fødselshjælper for det moderne projekt. Klunketiden rummer en brydning mellem nyt og gammelt, der nogle gange kunne udtrykkes i én og samme person. "Klunkerne" pegede mod det konservative i tiden og en seksualmoral præget af seksualitetens reproduktive frem for sanselige aspekter, en kamp mod onani og en dobbeltmoral der stiltiende accepterede voksne mænds brug af bordeller, som var sundhedsmæssigt reguleret af det offentlige.²¹ Samtidig tog moderniteten fart i form af det af Brandes initierede moderne gennembrud, teknologiudvikling, kapitalisme og socialisme. Hertil kan føjes den erotiske frigørelse, der indtil videre har været en undervurderet del af Det Moderne Gennembrud. Dog er der senest med Hans-Henrik Appels bog om de vovede varietéstjerner Barrison-søstre ved at manifestere sig en bredere forskningsinteresse i klunketidens sanselige sprækker.²²

Der har faktisk allerede nogle år inden IP og Marie skal gøre deres seksuelle erfaringer, fundet et opgør sted med den borgerlige seksualmoral. Fra 1882 til 1888 foregår den såkaldte sædelighedsfejde, hvor ikke mindst Georg Brandes advokerer for en friere seksualmoral, der bryder med ægteskabets snærende bånd.²³ For Georg Brandes er denne kamp dog ikke som hos Müller forbundet med en generel frigørelse af sanseligheden og kvinders mulighed for at få orgasme, og Brandes giver heller ikke noget svar på, hvordan kvinders seksualitet skal sættes fri i en tid, hvor prævention er vanskeligt tilgængelig og upålidelig, og kvinderne ofte står med hele ansvaret for uønskede graviditeter.

Teoretisk er jeg inspireret af den tyske filosof Peter Sloterdijk. Müllers og Maries forvandling af deres liv via omfattende erotiske eksperimenter kan ses i lyset af Sloterdijks tanker om, at en selvforvandlende praksis gennem øvelser er et genkommende tema i menneskets historie, der spænder fra religion og filosofi til musik og sport.²⁴ Det tidligt moderne menneske i 1800-tallets to sidste årtier kan vanskeligt ændre sig blot via en viljesakt eller via nye forestillingsbilleder, skønt sådanne naturligvis også er uomgængelige. Datidens mennesker er nødt til at træne for langsomt at få de nye koder ind under huden. Müllers årelange optagethed af at øve sig som elsker i et monogamt forhold kan i det lys ses som et forsøg på at omdanne sig til en ny og moderne mand med seksualitet baseret på kærlighed og respekt for kvinden.

I bogen *Du skal ændre dit liv* fra 2009 viser Sloterdijk, at det nyskabende menneske er dømt til at øve sig via former for askese, et ord der i øvrigt kommer fra

21 Pedersen 2007.

22 Appel 2019.

23 Bredsdorff 1973, s. 7 & Bønnelycke 2018.

24 Sloterdijk 2011, s. 133–170.

den antikke græske sports "åskesis", der betyder "øvelse", fra askeîn: "at øve sig", altså at træne.²⁵ Det er i denne forstand, at Sloterdijk bruger ordet "askese" som udtryk for års arbejde på selvformning, hvis mål er en bemestring, der fører til virtuositet i reglen inden for en spirituel eller religiøs forklaringsramme, hvilket også kommer til at gælde Müllers opfattelse af eros.

Når jeg i det følgende bruger udtrykket "forvandling" og "transformation" frem for "(selv)udvikling", er det for at markere en væsensforskel til de ofte overfladiske og udefrakommende krav om omstillingsparathed og forandringskultur, der er på mode i vor tid, og som ikke kræver grundig træning, men snarere bekendelser til evig fleksibilitet.²⁶

Arbejdet med historien om Müller skriver sig ind i det voksende forskningsfelt, der handler om "følelsernes historie".²⁷ Selvfølgelig har mennesker til alle tider haft følelser, men måden, de er kommet til udtryk på, varierer i forskellige epoker. Oplevelsen af nervøsitet veksler fx gennem tiden. Hvor "nerver" i slutningen af 1800-tallet af mange kunstnere opfattes som stimulerende for deres indføling og inspiration, er sitrende nerver for Müller absolut af det onde. Han arbejder på at vriste sig ud af sin ungdoms nervøsitet og via hård sportstræning skabe sig sunde og stærke nerver.²⁸ Hermed får vi indsigt i, hvad "nervøsitetens tidsalder" i slutningen af 1800-tallet kan betyde på individplanet.²⁹

Klunketidens erotiske trykkoger

Den kultur, som Jørgen og Marie gør oprør imod, benævnes traditionelt klunketiden, der dækker den danske senvictorianske periode fra 1880 til 1900. I det følgende vil begrebet "klunketid" ikke blive brugt til at omfatte alt, hvad der sker mod slutningen af 1800-tallet, men vil betegne en traditionel kultur, der især er udbredt i det gamle embeds- og officersborgerskab, men også med appel til en bredere del af borgerskabet og store dele af den højere middelklasse, som Marie og Jørgen tilhører som hhv. kaptajnsdatter og præstesøn. Dertil kommer, at Marie selv bliver sygeplejerske, og Jørgen student, løjtnant og bifagskandidat i teologi.

I sine erindringer *Fra min Klunketid* fra 1942 suppleret med bogkapitlet om *Københavnsk Selskabsliv omkring Århundredskiftet fra 1935* giver Otto Rung (1874-1945) et indfølt billede af den gamle overklasses beskyttede liv i tiden frem

25 Ibid, s. 52-68.

26 Brinkmann 2014.

27 Vallgård 2013 og 2018.

28 Bonde 2020, s. 60f.

29 Mantegazza 1888.

mod år 1900.³⁰ Rungs far, Georg Rung (1845-1903), er en højtstående officer, og familien bor i den fashionable Bredgade i København.

Otto Rung fortæller om den opdragelse til disciplineret, rolig og agtværdig optræden, der indlæres i det borgerlige hjem, der er centrum i hans begreb ”klunketid”. Konkret henviser klunkerne til hjemmets ”geledder af småbitte knyttede klunker og lange ranglede frynser ... Helt ned om bord- og stoleben hang der uldne frynser. Alene flyglet i den store hjørnestue, som vi børn kaldte kabinetet, stod nøgent.”³¹ Både møbler og mennesker bliver svøbt grundigt ind i dette tryghedsskabende, lyddæmpende univers, hvor alt er tildækket for ikke at ophidse sanserne, og kun flyglet viser sine nøgne ben frem.³²

Seksuelt er der tale om en tid med fortrængning, som forfatteren Herman Bang præcist beskriver som: ”en opdragelse, som tier i stedet for at tale, som ikke forstår hverken længsler eller savn; som intet ved om nye tider, som lukker nye higen ind i gamle former, som hylder uklarhed, som *vil* tåger.”³³

Hvor de unge piger enten ikke tillægges nogen seksualitet eller højst en slumrende erotisk fornemmelse, der først vækkes ved mødet med den udkårne, bliver de unge mænd i en tid med onaniforskrækkelse også henvist til afholdenhed eller til som en nødventil til at udleve deres behov skjult. Det vil i praksis ofte sige via en prostitueret med stor risiko for at blive smittet med kønssygdomme som den ødelæggende syfilis,³⁴ som smittebærerne risikerer at give videre til sin kommende hustru og sine børn. En del af det bedre borgerskabs unge mænd går dog også på jagt blandt tjenestepigerne, hvor farmand efterfølgende må rydde op med økonomisk kompensation til den unge kvinde, der måske med datidens udglattende sprogbrug er ”kommet i ulykke” med et såkaldt ”uægte barn”, som det fordømmende hedder.

Klunketiden fremstilles ofte for ensidigt som kun fortrængning og undertrykkelse af drifterne. Men som den franske filosof Michel Foucault har været inde på, skaber det konstante forsøg på at skubbe seksualiteten ud af tankerne – ofte den modsatte effekt: en besættelse af det seksuelle, hvor der skal meget lidt til at pirre fantasien, og hvor selve den rørende uvidenhed kan virke dragende.³⁵

Victorianismen kan medvirke til skabelsen af en særlig opstemt og anelsesfuld erotik, ligesom den skaber nødvendigheden af et omskrivende sprog, der kan rumme en stor poesi, som det bl.a. ses i Herman Bangs forfatterskab, når han *Ved Væjen* fra 1886 fortæller om Marie, der sværmer for en forvalter, mens ”Bane-Peter besørgede det håndgribeligere.”³⁶ Seksualiseringen af nutidens kultur kan derfor

30 Ibid., s. 78.

31 Rung 1986, s. 9.

32 Linde 2001.

33 Bang 2006, s. 1329.

34 Pedersen 2000; Shmaefsky 2009 & Zweig 2013, s. 101.

35 Foucault 1978, s. 26-45.

36 Bang 2000, s. 54.

også opfattes som en affortryllelse,³⁷ hvor alt skal eksponeres, og intet overlades til fantasien.

Fremstillingen af de sene 1800-tals mennesker som præget af fortrængninger og seksuelt nedkølede skal dog ikke overdrives. Samtidig med at især kvinderne bliver opdraget til at være hævet over de seksuelle drifter, dikterer moden en meget stærk fremhævelse af kønsforskelle, hvilket skaber en trykkoger af seksuel anspændelse.

Karen Blixens far, forfatteren og eventyreren Vilhelm Dinesen (1845-1895), fremhæver i 1889 det skjultes magi: "Hvor fortryllende en velskabt pige-læg, som den uforsigtigt opløftede kjole røber, end kan være, er der intet som helst tillok-kende ved med stumpe skørter at få hele benet præsenteret, lige op til knæet. Det er det kvindeliges hemmelige kraft: det anede."³⁸

I modsætning til nutidens forestillinger om victorianismens udlugning af det seksuelle, fremhæver datidens mode faktisk de to køn og ikke mindst kvindekøn-nets former og fremspring. Med den østrigske forfatter Stefan Zweigs (1881-1942) ord: "Hvad der for nutidens fordømsfri blik virker påfaldende ved disse dragter, der fortvivlet forsøgte at skjule den nøgne hud og kvindens figur, som den vir-kelig var, er på ingen måde deres anstændighed, men tværtimod det pinlige og provokerende i denne modes alt for stærke fremhævelse af forskellen mellem kønnene... Mændene havde lange skæg eller snoede deres overskæg op som en vældig, mandlig attribut, der kunne ses selv på lang afstand, og med korsettet synliggjorde kvinderne demonstrativt deres køns væsentligste attribut, nemlig barmen."³⁹

Via beklædningens stærke fremhævelse af kønsforskellen bliver de to køn for alvor til "de modsatte køn". Hermed skaber victorianismen et enormt overtryk i de to køn, der bestandigt pirres samtidig med at seksualiteten ikke må omtales og vanskeligt kan udleves.

Otto Rung går som andre unge fra de bedre kredse til dans. Det foregår i en spisesal i en villa i Rosenvænget på Østerbro, og her får de unge lært La Française, Les Lanciers og Menuet hos den kongelige ballets gamle mester, Valdemar Price (1836-1908).⁴⁰ Disse baller er det nærmeste, de unge kan komme det andet køn, og her slækkes der på de strikte krav til at dække sig til. Rung: "Nu står husets unge døtre klædt på til at tage imod, barhalsede og med nøgne skuldre". Alle bærer hvide handsker, for det er "helligbrøde at berøre en dame med de bare næver, selv hvor hun har tøj". I Lanciers'en efter borddansen er der lejlighed til under

37 Weber 2003, s. 182-211 og s. 193-211.

38 Dinesen 1889, s. 146.

39 Zweig 2013, s. 89.

40 Rung 1986, s. 97.

turen med ”mølle” at fatte sin dame mere fast om livet, men: ”Ak! Man favnede og følte kun et korset.”⁴¹

Først efter århundredskiftet bliver dansen for alvor erotiseret. Det sker ikke mindst via tangoen, der kommer til Danmark i 1913 og hurtigt vinder udbredelse. Vi ved ikke præcist, hvor vovet den datidige version har været, men under alle omstændigheder bryder tangoen ifølge musikhistorikeren Finn Gravesen med en lang tradition i Europas toneangivende kredse for kønsforskrækket adfærd, for når ”manden griber fat i kvinden og stirrer hende dybt i øjnene, mens deres kroppe er i tæt kontakt, så er der fare på færde. Forspil til noget endnu mere intimt.”⁴² Musikken er fremmedartet, ’farlig’ – anderledes rytmisk æggende, indsmigrende og lover noget mere.

Tennis åbner dog for Otto Rung op for at møde det andet køn under mere frie former. Rung og hans venner spiller i 1880’erne efter skoletid på de nye baner nede under Østervold. Her spiller deres partnere blandt tennisklubbens unge kvinder ”i bar korsetfigur”, mens deres lange kjoler ”hvirvler støv af gruset!” De unge mænd kommer ”kækt og sveddryppende op til det lille skur på Volden” og beordrer ”i hast en pilsner”, som de ”mandigt drikker af flasken.”⁴³

Inden for den offentlige borgerlige bykultur ses der små tegn på forandring. Fx kommer strandlivets sommertøj på mode også i byrummet, og det skaber furore at se mænd med ”lapset” tøj med lyse farver i gadebilledet.⁴⁴

Begrebet ”klunketid” er ofte blevet kritiseret for at fremstille epoken som én lang tornerosesøvn. Fx har filminstruktøren Urban Gad (1879-1947) – søn af forfatteren og bannerføreren i borgerlig takt og tone, Emma Gad (1852-1921) – fremhævet alle de vigtige tekniske fremskridt, der på det tidspunkt omskaber det daglige liv, og som bliver opfundet i denne periode: eksplosionsmotoren, det elektriske lys, grammofonen, filmen og telefonen.⁴⁵

Med forfatteren Edith Rodes (1879 – 1956) ord: ”Farten kom ind i vort liv. Cyklen blev et almindeligt befordringsmiddel, og det bedste af alt: Den elektriske sporvogn gennem Gothersgade.”⁴⁶ Faktisk er heller ikke Emma Gad så traditionel, som mange i eftertiden har villet gøre hende. Ikke mindst rækker hun ved seksualmoralen gennem sine udfordrende skuespil ”Et Aftenbesøg” fra 1886 og ”Et Sølvbryllup” fra 1890, der for sidstnævntes vedkommende er så vovet, at det bliver afvist af Det Kongelige Teater.

41 Rung 1935, s. 88ff.

42 Gravesen & Faurholt 2016, s. 32f.

43 Ibid., s. 164

44 Pedersen 2018, s. 247.

45 Gad 1949.

46 Rode 1951, s. 90.

Fra handling til forvandling

I de tre første år af 1890 sker den store forvandling i Müllerparrets erotiske liv. Müller har lært Marie at kende gennem sin storesøster Ottonia, der sammen med Marie er sygeplejerske på Kommunehospitalet i København. I 1890 bliver Marie så ansat på Blegdamshospitalet med henblik på børnepleje ved en afdeling, der er specialiseret i bekæmpelse af epidemiske og andre smitsomme sygdomme.

Marie er et år ældre end Jørgen, hvilket er usædvanligt i en kultur, hvor det ikke mindst i borgerskabet er normalt, at manden er væsentligt ældre end kvinden, men det har givet et mere jævnbyrdigt forhold mellem de to. Jørgen tolker seksualiteten inden for sin kristne tro, som han deler med Marie, for med hans egne ord har hun ”stedse bevaret en naiv ’barnetro’, bad altid fadervor om aftenen, med tilføjelse af en lille ekstra bøn om at tage os i sikker varetægt.”⁴⁷

Det er Marie, der dybt forelsket forfører Jørgen, hvilket hun udtrykker fire år efter, idet hun lægger vægt på, hvor meget deres erotik har betydet for Jørgens udvikling til mand: ”Havde jeg ikke haft det ’mod’ den aften på ’Vognen’ at tage dig og ’din lille’ med et kup, og derved lægge hele min sande natur, mine følelser, mine skjulte længsler og vel for en stor del min ’karakter’ åben for dig, tror du så, du var blevet den mand, du nu er?”⁴⁸

Jørgens og Maries erotiske møder bliver for dem begge en åbenbaring. Gennem de syv år fra 1889 til 1896, hvor de ikke har råd til at stifte bo og flytte sammen, korresponderer de sommetider dagligt intenst per brev, og i tiden herefter skriver de, hver gang de er adskilt. Jørgen og Marie træder lyslevende frem for os, og vi ser, hvordan nye kønsroller støbes.

Müller anerkender Maries betydning for sin modning som mand. Han citerer forfatteren Meïr Aron Goldschmidt for sætningen: ”Man kan kun af Kvinden lære at blive Mand”,⁴⁹ og han konkluderer i november 1890, at han ”som mandfolk” er mest udsat for ”at gøre eller sige noget forkert” og ”gøre uret”. I august 1889 påbegynder han nu et arbejde for at lære kærlighedens sprog, da han føler sig langt bag efter hende i at udtrykke ”sine ildfulde følelser i ord”.

Social kontrol

Det er på den tid i høj grad ældre kvinder, der kontrollerer de unge kvinders dyd, ikke mindst Maries mor, der tydeligvis vægter fornuften over kærligheden i indgåelsen af et ægteskab. I Müllers lejlighed, som han undervejs deler med sin bror Kristoffer, er de i februar 1891 udsat for overvågning af deres værtinde, hvilket

47 Müller 1932, s. 25.

48 Brev fra Marie til Jørgen (forkortes M-J, 2. februar, 1893.

49 Bøgh 1887, s. 30.

tvinger Müller til forskellige nødløgne. Marie er bange for, at deres forhold skal blive opdaget, men Müller prøver at indgyde hende mod:

Ja, hvis du blev frugtsommelig, så ville dit rygte stå på spil, med mindre du blev gift i tide. Men nu er du for pokker myndig og en selvstændig kvinde, der har forlovet sig med mig [...] Hvis 'værtinden' skulle komme med nogle ondsksfulde hentydninger, skal jeg nok bede hendes mand om at sørge for, at hun passer sig selv. Hvis jeg vil redde mig med usandhed, kan jeg jo blot sige, at jeg 'skrubbede' mig på kroppen, og at du var inde på Kristoffers værelse så længe. Det er der ingen, der kan modbevise.⁵⁰

Problemet ved ikke at bo sammen er, at den sociale overvågning hele tiden truer med at ødelægge samværet. Værst er det, da Müller i november 1890 ser sig nødsaget til at leje et værelse hos sin kommende svigermor: "Din lille, søde stakkel, der sådan måtte gå fra mig, uden at have fået nok. Det var nok langt fra. Men det var sandelig ikke min lilles skyld, men de forbandede omstændigheder, der hindrede os i fortsat elskovsnydelse."⁵¹

Müller går ofte forbi Blegdamshospitalet uden at turde kontakte Marie og kan under alle omstændigheder ikke gå med ind på hendes værelse. Han er i marts 1891 træt af at vente på hende i forhallen og af at blive "begloet af dine idiotiske unger og åndssvage elev". Ikke mindst er det af hensyn til Maries mor, at han pålægger sig disse bånd. I juli 1892 skriver han: "Marie, det er et stort savn, som vi frivilligt pålægger os. Jeg gør det mest for din moders skyld, og hun skønner da også på det og er meget glad derover."⁵²

Maries kaptajnsfar er død i 1884, så Müller har aldrig mødt ham. Det bliver derfor Müllers mor, der alene kommer til at varetage sin datters tarv over for bejlere til et ægteskab. Maries mor kritiserer højlydt Müller for at bringe hendes datters omdømme i fare. Et halvt år senere har Müller haft Marie på besøg på sit værelse og bliver med egne ord udsat for stærke bebrejdelser af hendes mor, fordi "jeg sådan udsætter dig for folkesnak. Hvad ville fx [en bekendt] fru Eyermann sige?" Og det ville aldrig være faldet Maries søstre ind "endog blot at tænke sig muligheden af sådan umoralitet, som at være alene på et mandfolks værelse." Müller er dog tryk ved at have "dit rygte og din ære i mine hænder, ikke sandt?"⁵³

Skønt Jørgen og Marie ønsker at indgå i et ægteskab baseret på kærlighed, presser Maries familie i retning af et mere fornuftsbasert ægteskab, hvor bedømmelsen ikke altid falder ud til fordel for Müller, der da heller ikke ligefrem ligner et 'godt parti'. Efter Müllers mening overfalder hans svigermor ham i april 1892

50 Brev fra Jørgen til Marie (forkortes J-M) 21/2, 1891.

51 J-M 6/11, 1890.

52 J-M 12/7, 1892.

53 J-M 27/11, 1891.

og kalder ham bl.a. løgnagtig, men han finder sig i det for Maries skyld.⁵⁴ Allerede i november 1890 har de to elskende dog udstukket deres egen kurs eller med Müllers ord: ”Så snart jeg blot kan få omtrent 2000 om året, så vil vi gifte os, for at du kan slippe ud af det rædsomme hospital, selvom familien og andre end tusinde gange mener, at vi ingen udstyr har.”⁵⁵

Kristen skyld og skam

Müller er fuld af en indestænget seksualenergi, der ind imellem er ved at drive ham til vanvid. I marts 1892 er han frustreret over alle forhindringerne i at få udlevet sin lyst hos Marie. Han fremhæver over for Marie unge kvinders skamfulde opfattelse af seksualitet, som skildret i Leo Tolstojs (1828-1910) roman *Kreutzer-sonaten*, der er udkommet året før på dansk, og som foranlediger en kønsdebat i Rusland, der er den eneste pendant uden for Danmark til den danske sædelighedsfejde.⁵⁶

I *Kreutzer-sonaten* lægger Tolstoj sin morale i munden på sin hovedperson, der hævder, at sex både inden for og uden for ægteskabet bør undgås, da det kræver, at man skal overvinde ”modbydelighed og skamfølelse og smerte. Nej, det er ikke naturligt. Og en ufordærvet ung pige går altid modstræbende til det, hvad jeg selv har overbevist mig om”.⁵⁷ Det håber Marie dog ”sandelig ikke stemmer”, og hun minder Jørgen om, at de også skal kunne være sammen uden at elske: ”Tænk på, Jørgen, hvad jeg i går bad dig om, altid at tale mildt og kærligt til mig og ikke at ville tilgødese dig ret over mig”.⁵⁸

Ved læsning af *Kreutzer-sonaten* har Müller kunnet få bekræftet sin fornemmelse for flere skyggesider ved det kristent-patriarkalske samfunds indvirkning på seksualiteten. Bogens hovedperson, en midaldrende mand, fortæller på en togtur om sin rædselsfulde første seksuelle erfaring i sin tidlige ungdom. Da unge pæne kvinder og mænd ikke må omgås hinanden – og da slet ikke seksuelt og ikke må onanere – henvises mange unge mænd til prostituerede. Hovedpersonen får som ”femtenårig, umoden knægt” fuldstændig ødelagt sin seksualitet ved det ”hæslige” møde med prostitutionen, der gør ham ”så trist, så trist til mode, at jeg gerne havde kunnet græde – græde over tabet af min uskyldighed, over det evigt tabte forhold til kvinden”.⁵⁹

54 J-M 1/4, 1892.

55 J-M 25/11, 1890.

56 Møller 1983, s. 11f. & Bonde 2020 s. 209f.

57 Tolstoj 1963, s. 45

58 M-J 25/11, 1890.

59 Tolstoj 1963, s. 24.

Det kan virke, som om Müller vender sig fuldt og helt mod den victorianske seksualmoral, men han har dog også selv victorianske træk. Fx mener han, at man skal afholde sig fra onani, men denne indstilling medfører det hyppige fænomen i tiden, at naturen går over optugtelsen via natlige sædafgange, når han er væk fra Marie. I nytårsdagene 1889/90 er han uden Marie hjemme i sit barndomshjem på Falster, og han drømmer om natten, at ”jeg var helt, helt inde – og jeg vågnede ikke før saften var kommet”.⁶⁰

I januar 1890 hjælper Müller Marie med at aflægge sig meget af den skyld og skam, som skole, kirke, naboer og familie har indpodet hende, og som udtrykkes i *Kreutzersonaten*. Hun opfordrer ham til at brænde hendes stærkt lidenskabelige breve, da han er på Falster, fordi hun er bange for, at andre skal se dem, men han svarer: ”Hvorfor skulle vi skjule vore lønligste tanker – men stærkeste længsler over for hinanden – vi to mennesker, der blot længes efter at blive ét?”⁶¹

For Müller er sanselighed ikke dyrisk, men menneskelig, også når Marie helt overgiver sig i et klimaks som i februar 1891: ”Jeg synes da ikke, at det kan kaldes for dyrisk sanselighed, at jeg i dig beundrer det skønneste eksemplar af Guds mest fuldkomne skabning, mennesket. Når vi elsker, så tænker jeg hele tiden: Mon du nu har den dejlige fornemmelse – og det synes jeg er den højeste lykke, at det er muligt for mig at give dig den salige nydelse i et sådant øjeblik.”⁶²

Müller kan også trække på sin bibelkundskab, når han skal overbevise sin kæreste om, at den seksuelle nydelse – vel at mærke i det monogame parforhold – i grunden ikke er syndig i kristen forstand som her i april 1891: ”Marie, du må tro, at det er ikke synd at bære sig ad, som vi gør, da vi holder af hinanden og holder os til hinanden alene. Du vil ikke kunne fremføre et eneste sted, hverken i Biblen eller af menneskeslægtens historie, hvor det bliver kaldt for syndigt, at to elskende tilhører hinanden.”⁶³

Müller anser ikke seksualiteten mellem to endnu ugifte for at være en synd, hvis blot den er båret af kærlighed, som han udtrykker det i februar 1891: ”Det er at håne vor kærlighed, når du kalder den syndig. Vi kan altså købe syndsforladelse af Gud for de penge, der ville være tilstrækkelige til at gifte os. Det er det eneste vi mangler, altså må det efter din mening være manglen af dem, pengene, som gør vor kærlighed til synd og ondskab.” Müller siger ikke Maries mor imod: ”Hvad skulle det nytte... Jeg kunne jo ikke godt sige, at vi var ét som mand og hustru, og at vi gennem 3 år stadig var blevet uopløseligt mere forbundne? Eller at det ville være en større synd at skille os ad, end at lade os være sammen...”⁶⁴

60 J-M 1/1, 1890.

61 J-M 2/1, 1890.

62 J-M 18/2, 1891.

63 J-M 6/4, 1991.

64 J-M 27/11, 1891.

Jørgen og Marie, der bærer korset, helt i modsætning til Müllers drømme om den perfekte kvinde. Det kan være det foto, hvorom Müller i et kærlighedsbrev til Marie i januar 1890 skriver, at ”det er det, hvor vi ser så uendelig glade ud for hinanden. Du kan tro, jeg skal nok vise det frem for beundrende og misundende sjæle”.⁶⁵ Kilde: Det Kongelige Bibliotek, Håndskriftsamlingen, NSA, 8-A00046, acc1959/81, J.P. Müller, ”40 Aars Elskovsbreve, Misse og Jørgen, JPM”.

For Müller er den nøgne krop et kærlighedens tempel. I marts 1892 skriver han: ”Er det en synd at nyde sin egen skabning, at føle hvor prægtig, hvor dejligt, man er skabt, at føle sig fortvivlet over ikke dagligt at kunne lade sin elsker nyde godt af denne herlighed, ja så synder jeg dagligt.”⁶⁶ Ja faktisk ser han det i december 1889 nærmest omvendt som en synd at skulle afholde sig fra at få udløsning inde i hende: ”Hvor ofte skal jeg sige til dig, min elskede, at jeg mener, at vi blot har syndet ved at vi ikke helt hengav os til hinanden.”⁶⁷

Alt i alt kan Marie elske med både krop og sjæl ligesom hovedpersonen den unge sygeplejerske Ida i Herman Bangs roman med Kommunehospitalet som kulisse, *Ludvigsbakke* fra 1896. Ida oplever ligesom Marie arbejdet på hospitalet som hektisk og barsk med syge og krævende patienter, og også hun drømmer om at finde den store kærlighed og stifte sit eget hjem, men bliver i modsætning til Marie meget skuffet.⁶⁸

Sanselig kristendom

”Jeg føler næsten en hellig ærefrygt for et fuldkomment skønt legeme.”
(Müller i brev til Marie oktober 1891)⁶⁹

65 J-M 17.;10. januar 1890

66 J-M 4/3, 1892.

67 J-M 3. juledag, 1889.

68 Bang 1962.

69 J-M 8. oktober, 1891.

Mere præcist end med dette citat kan det ikke siges, at Müller i sin ungdom flytter sin religiøst inspirerede interesse for salmesang og studier af Biblen over på en dyrkelse af det gudgivne legeme.⁷⁰ Inspireret af Peter Sloterdijks teori om forandring via intens indøvelse af nye teknikker, kan vi konstatere, at Müllerparret via en årelang træning i at overkomme skyld, skam og social kontrol efterhånden får omskabt sig til erotiske individer.

For Müller bliver det vigtigt at rykke Maries lyst i centrum. Her gør de to kærestere en mageløs opdagelse, da de finder frem til klitoris som kilde til kvindens lystfølelse, hvilket de ikke kan læse sig til i en tid, hvor der censureres hårdt mod alt "utugtigt".

Müller erkender efterhånden, at det er langt mere tilfredsstillende at give end at tage:

Jeg kan ikke kaste blikket på min chaiselong, uden jeg i ånden ser dig ligge der og boltre dine hvide, runde lemmer, mens dine øjne lyner, dine kinder gløder, og din mund smiler. Noget skønnere og for alle sanser mere berusende billede kan jeg ikke tænke mig.⁷¹

Jørgen og Marie har ikke et præcist ord for orgasme, men kalder den både for mand og kvinde blot "fornemmelsen". For at opnå den udvikler Müller en udholdenhed, der er en sportsmand værdig eller udtrykt i november 1892: "Det var godt, at vi blev ved med at elske til fornemmelsen kom over dig. Ellers havde vi vist ikke været så glade og lette om hjertet i dag. Derimod er min 'lille' så øm, skønt jeg badede den i koldt vand i aftes, så jeg kan ikke tåle at trække huden tilbage."⁷²

Frigørelsen af Maries lyst medfører et mere ligestillet forhold, hvor Müller kan forlade rollen som den evigt hungrende og tiggende underskudsmand, der er udleveret til sin elskedes nåde. Samtidig kan ikke mindst Marie undgå tidens store plage, graviditetsangst pga. mangelfuld prævention, fordi Müller til perfektion har lært sig afbrudt samleje.

Marie udtrykker da også i februar 1893, at hun godt er klar over sit privilegium, for hun takker Müller for hans evne til at holde igen: "Tak for i går... Jørgen; jeg tror ikke din lige findes, i elskov, så god, så uendelig meget kærlighed og selvbeherskelse findes næppe ofte blandt mændene. Men jeg påskønner det også, og det er måske endnu mere sjældent."⁷³

For Müller er udfoldelserne på lagenet så krævende, at han i april 1893 ligefrem kan melde, at han taber sig: "Jeg tog et pund på i går, skønt jeg asede

70 Bonde 2020, s.58f.

71 J-M 29/2, 1892.

72 J-M 2/11, 1892.

73 M-J 9/2, 1893.

så meget, så jeg bliver vist helt lasket, når du ikke kan hjælpe mig af med det overflødige.”⁷⁴

Marie spekulerer over, om ikke mange flere kvinder oplever den hyppige hengivelse. Det er ikke noget hun kan læse sig til nogen steder, men hun kan jo altid spørge sig omkring blandt fortrolige. I februar 1893 har hun en samtale med en gift bekendt og kan betro Jørgen:

Hun og hendes mand holder meget af hinanden, og de elsker ofte, men tænk dog elskede du, hun får kun 'fornemmelse' engang hver 3 måned eller så. Som hun udtrykker sig, hedder det nu 'fornøjelse', men meningen er ens, og hun sagde, at det var det mest almindelige blandt kvinderne. Hun kendte da mange, der havde det på den måde. Og tænk dig nu os to. Vi regner det som en selvfølge, at jeg hver gang bliver tilfredsstillet. Vi kan ikke tænke os at vente i måneder på fornemmelsen vel min dejlige grådige Jørgen.⁷⁵

Marie og Jørgen eksperimenterer også med at dyrke sex på utraditionelle steder, hvilket kun gør det hele mere spændende som i april 1891:

Puh! Marie dog, hvilken aften i går. Noget menneske skulle blot ane, hvad der foregik i den mørke, ubeboede villa derude i Hellerup. Det jubler indeni mig, når jeg tænker på, hvor fyrig og lidenskabelig, ja ustyrlig, du var. Der er da vist heller ingen i verden, der forstår at elske og nyde bedre end vi.⁷⁶

Det er tydeligvis ikke kun Jørgen, der udvikler sig med stormskridt på det seksuelle område, men også Marie, der bidrager aktivt til hans lystfølelse via avancerede teknikker eller med Müllers ord i april 1891: ”Må jeg være fri for det vrøvl med 'ladeporte'. Din 'lille' kan jo suge, klemme og bide sådan, så jeg aldeles ikke kan tåle det, med mindre saften allerede er kommet et par gange.”⁷⁷

Efterhånden må Marie erkende, at det vist ikke længere nødvendigvis er hendes Jørgen, der får mest ud af deres elskovslege. I marts 1892 omtaler hun Jørgen i tredje person: ”Han sagde jeg var smuk i går, men det siger han jo altid, når han er blevet tilfreds. Uh, nej, det er stygt af mig, thi jeg bliver vist mere stillet tilfreds end ham”.⁷⁸

Marie hengiver sig mere og mere fuldt og helt til akten, og er ikke bange for at vise sit begær som i februar 1893 ”Hvor det var saligt at forenes, som vi blev det i går aftes, og så to gange.” Marie føler, at hun ”ordentlig 'klemte'[...] dig begge

74 J-M 4/4, 1893.

75 M-J 9/2, 1893.

76 M-J 6/4, 1891.

77 J-M 7/4, 1891.

78 M-J 7/3, 1892.

gange når 'fornemmelsen' kom. Ja! Så kan du da føle lidt af min beruselse, thi det er det, så skønt, så lifligt, så alt betagende underdejlige." Eller som i november samme år: "Nå, så 'din lille' længes, ja det gør min såmænd med".⁷⁹

For Müller giver erotikken adgang til transcendent oplevelser, hvor det enkelte menneske overskrider sit eget ego og bliver del af noget større. I november 1892 medgiver han, at Marie har "sandelig ret i, at vi var ét i søndags aftes, så fuldstændig og helt, som det kun sjældent forundes dødelige mennesker at smelte sammen. Det var rigtignok en rus, som jeg higer efter at blive sænket i igen. Åh, det vil blive et paradys på jord at leve bestandig i forening med dig."⁸⁰ I april 1892 minder Müller Marie på "tirsdags aftes, da vi nød og nød hinanden uafbrudt i flere timer, berusede af en overjordisk salighed".⁸¹

Den sanselige forening er kernen i saligheden, eller med Maries ord i september 1893: "Jørgen dog, hvor vi elskede i går. Det er skønnere og saligere for hver gang, og jeg smelter fuldstændig sammen med dig, når vi sådan elsker." I november 1893 kan han så skrive: "Ja en salighed var den halve time vi var forenede i hinanden."⁸² I samklang hermed kalder Müller ofte Marie for "Maria" eller "Tilbedte Maria", hvilket giver associationer i retning af et helligt symbol som Jesus' mor. For Müller tenderer erotikken det religiøse plan.

Erotisme

Müller ikke bare træner ihærdigt for at blive en givende elsker, han opsøger også litterære og filosofiske kilder, der kan hjælpe dem begge i deres transformation ved, at også deres forestillingsverden ændres.

Undervejs i brevvexlingen fortolker han sit forhold til Marie som en form for århundredskiftets kærlighedsepos, som han tolker i samklang med andre af historiens store fortællinger om kærlighed mod alle odds som Abélard og Héloïse, Hagbard og Signe, Anna Hardenberg og Frederik II samt Lucinde og Julius. Men hvor de store kærlighedsaffærer typisk ender ulykkeligt i spændingen mellem et intolerant samfund og de elskendes lidenskab, lykkes det for Jørgen og Marie efter mange års trængsler at fragte deres passion uskadt ind i ægteskabet.

Allerede under sin officerstid i 1889 bliver Müller inspireret af historien om Abélard og Héloïse, hvorefter både han og Marie ofte i deres breve tiltaler hinanden "Min Abélard" og "Min Héloïse".

Da Müller er i Paris i oktober 1890, køber han bogen i den oprindelige franske udgave og skriver til Marie, at i Héloïses fravær er Abélards eneste fornøjelse

79 M-J 2/2, 1893.

80 J-M 29/11, 1892

81 J-M 17/4, 1892.

82 J-M 4/9, 1893.

hendes breve, og de får ham til at føle, at han er hendes ægtemand, og hun er hans hustru,⁸³ hvilket de rent lovformeligt lige så lidt er som Jørgen og Marie. Jørgen føler, at bogens ord trods tidsforskellen rammer lige i plet i relation til hans og Maries forhold: "Skulle man tro, at det var skrevet omkring året 1120!!"

Pierre Abélard er en uhyre skarpsindig og populær filosof og teolog, der som 34-årig bliver ansat som rektor på den prestigefyldte Notre-Dame-skole i Paris, men som savner at opleve den sande kærlighed. Abélard får kontakt med den skønne og lærde Héloïse, der bor hos sin onkel Fulbert, der er præst ved Notre-Dame-kirken. Abélard tilbyder Fulbert at undervise Héloïse i filosofi, hvilket straks udvikler sig til en hed elskovsaffære.

Müller har kunnet ladet sig inspirere af parrets åbne og eksperimenterende tilgang til erotik, eller med Abélards ord: "Intet stadie af kærligheden lod vi uforsøgt i vor lidenskab, og kunne elskoven finde på noget uvant, prøvede vi også det. Og jo mindre erfaring vi havde i den slags glæder, med des mere brændende glød hengav vi os til dem, des mindre følte vi træthed."⁸⁴

Kærlighedsaffæren mellem Abélard og Héloïse ender naturligvis tragisk, og Jørgen og Marie kan genfinde sig selv i den del af historien, der handler om fjendtlige omgivelser, der vil slukke lidenskabens flamme, fordi de to elskende ikke er lovformeligt gift.

Müller er tillige inspireret af den tyske forfatter og filosof Friedrich Schlegel (1772-1829). Schlegel er en af romantikkens pionerer, men til forskel fra mange af sine "romantiske" meningsfæller anser han sanseligheden for at være en uundværlig del af kærligheden. Det er da også netop det, Müller fæstner sig ved, når han i november 1890 citerer Schlegel for: "Hengivelse er troens udtryk..." Mere enkelt kan det ikke siges, at Jørgen ser den erotisk betonedede kærlighed som indfaldsport til den kristne tro. Müller viser her tilbage til rødder i den tyske romantiske såkaldte "erotisme", der insisterer på, at sanselighed og kristen tro, krop og ånd, ikke er modsætninger.⁸⁵

Schlegel er en af de forfattere, der klarest formulerer erotismen i den romantiske strømning fra 1790erne. Han udgiver i 1799 dannelsesromanen *Lucinde*, som fører til en lige så stor skandale, som Jørgens bog *Kønsmoral og Livslykke* kommer til at gøre det herhjemme mere end et århundrede senere. Schlegel går til angreb på skamfølelsen, ikke mindst over den nøgne krop. Især vækker disse ord af Schlegel forargelse i samtiden: "Oh, misundelsesværdige frihed fra fordomme! Kast du også bort, kære veninde, alle rester af falsk skam, ligesom jeg ofte rev de fatale klæder af dig og dryssede dem omkring i skøn uorden".⁸⁶ Kristendommen skal reformeres gennem en frigørelse af erotikken.

83 Abélard 1825, s. 115ff.

84 Abélard 1954, s. 23.

85 Møller 1973, s. 11.

86 von Schlegel 1799, s. 38f.

Schlegel hudfletter det følelseskolde spidsborgerlige ægteskab og forsvarer "det poetiske menneskes" sanselige møde som kærlighedens grund. Han ser sammensmeltningen af mand og kvinde i kærligheden som det højeste, et menneske kan nå, og som en døråbner for et kunstnerisk engagement.⁸⁷ Hvor kvinden for Schlegel intuitivt fanger kærlighedens væsen, må manden nøjsommeligt arbejde sig frem til at skabe en enhed i sin lidenskab, sit venskab og sin sanselighed.⁸⁸

Müller har kunnet spejle sig i Lucindes kæreste, Julius' kamp: Gennem mange fejlskud, angst, tristhed og tomhed og derefter mange læreår i Lucindes favn bevæger han sig fra egoisme til altruisme og indoptager i sig kvindeligheden⁸⁹ – ikke ulig Müllers egen kamp. Julius når gennem det centrale kapitel: "Mandlighedens læreår"⁹⁰ frem til, at "kun i svaret fra sit 'du' kan ethvert 'jeg' helt og fuldt føle sin uendelige enhed". Og denne enhed åbner mod det guddommelige: "Derefter vil sindet udfolde det gudlignendes indre kim."⁹¹

Müllers drøm er at blive et med Marie uden den stærke opsplnitning mellem de to køn, og han mener i hende at have fundet sin egen sjæleven, hvor krop og sjæl går op i en højere enhed. I december 1891 sender han Marie et digt, som han fortolker således: "Før sjælene stiger ned på jorden, er de hos Vorherre, men hver sjæl er både mande- og kvindekøn. Når Gud befaler det, skilles de to køn, og hvert tager bolig i sit legeme. Men de beholder et dunkelt minde om deres fortid i himlen, og de søger hinanden ligesom med lukkede øjne, og de lykkelige på denne jord er de, som således søger og finder hinanden og på ny bliver til ét."⁹² Herved bliver det ikke kirken, der kan åbne mod Guds plan for menneskene, men erotikken hvor det gælder om at finde sit perfekte match.

Müllers og Maries transformation fuldbyrdes således ved at være en dobbeltproces af filosofiske og historiske tankebilleder om kærlighed og ihærdig træning i erotikkens kunst. Ideerne har kunnet stimulere praksis, og praksis har kunnet legemliggøre ideerne og give appetit på mere åndelig inspiration. Herigennem indskrives Müller sig som en sen udløber af erotismen, skønt han lever mere end 100 år senere end sin store inspirator Friedrich Schlegel.

Da Müller i 1901 er blevet ansat som inspektør på Vejlefjord Sanatorium, kan parret endelig realisere deres drøm om at etablere en familie med børn. I 1899 føder Marie sønnen Ib, efterfulgt af sønnen Per i 1902.

87 Arnald 2012.

88 von Schlegel, 1799.

89 Ockenfuß 1992, s. 107.

90 von Schlegel 1799, s. 119ff.

91 Ibid 1799, s. 221.

92 J-M 30/12, 1891.

Fra erotisk praksis til teori

Efter år 1900 bevæger Müller sig fra en fase, hvor han og Marie direkte arbejder med at udvikle deres seksualitet, til en fase, hvor Müller dels skaber en gymnastisk praksis, der bygger videre på en kærlighed til kroppen, og dels løfter hans og Maries seksuelle erfaringer ind i hans egen originale seksualteori.

Via sine strygninger med håndfladen hen over huden efter badet påbegynder han et arbejde på at skabe en ny følsomhed over for den ret oversete og uberørte krop. Med *Mit System* i 1904 bliver denne praksis så til en verdensomspændende modebølge, hvor mennesker for alvor opdager deres hud med alle dens sensuelle punkter.

Fascinationen af den fine velduftende hud har Müllerparret allerede udviklet i deres intime samliv f.eks. i august 1892, hvor Jørgen skriver: "Åh, jeg kan så tydeligt se dine underskønne former gennem tøjet, dine runde hvide lås, og din alabast-mave med de sorte, krusede hår forneden, og dine struttende bryster med den mælkehvide, duftende hud."⁹³ Eller i december 1892, hvor han skriver: "Åh, det er en stærkt elektriserende fornemmelse at mærke dine lås bløde kælne hud mod min egen. Men så er det næsten umuligt for mig at holde igen på saften."⁹⁴ Omvendt priser Marie i juni 1903 sin solbrændte mand: "Min elskede dyrebare 'rødhud'".⁹⁵

Ved en sammenligning med samtlige andre af datiden fitness-systemer og herunder den franske Edmond Desbonnet (1867-1953), den amerikanske Bernarr Macfadden (1868-1955) og den tysk-engelske Eugen Sandow (1867-1925) fremstår Müllers som unikt netop på det centrale punkt, der handler om selvberøring.⁹⁶ Det forekommer sandsynligt, at denne sanselige komponent er en udløber af Müllers opdagelse af kroppens sanselighed – ikke mindst via mødet med Marie.

Denne tese bestyrkes af, at Müller i 1908 med bogen *Kønsmoral og Livslykke*, der allerede ligger næsten færdigskrevet i 1905, springer direkte ud som seksualreformatør med indirekte referencer til sine erotiske udforskninger sammen med Marie. I Müllers forfatterliv suppleres sansningen af hans egen krop nu med dyrkelsen af den andens krop. I 1908 kan Müller takket være sin voksende verdensberømmelse pga. *Mit System* fortolke samlivet med det andet køn med en helt anden selvtillid end i sine egne første læreår med Marie.

Müllers sexologiske bog forekommer meget mere dristig, sanselig og pornografisk i sine passager end f.eks. Herman Bangs debutroman *Haabløse Slægter* fra 1880 og Edvard Brandes' roman *Det unge Blod* fra 1899, der begge censureres

93 J-M 30/8, 92.

94 J-M 5/12, 1892

95 M-J 18/6, 1903.

96 Chapman 1994, s. 131.

som 'utugtige'. Det undgår *Kønsmoral og Livslykke* dog med nød og næppe, men den vurderes af det danske politi som et eksempel på, at loven mod utugtige skrifter bør strammes.⁹⁷

I *Kønsmoral og Livslykke* fremlægger Müller ansatser til en ny kristen etik, hvorefter en mands højeste mål i tilværelsen er at gøre sin elskede kvinde lykkelig. Han vil overføre næstekærlighedsprincippet på også den fysiske del af kønsforholdet mellem mand og kvinde, hvor det bliver en mands fornemste pligt at gøre en kvinde lykkelig også erotisk.⁹⁸

I bogen dyrker Müller absolut ikke et passivt kvindebillede, og slet ikke seksuelt. Igen får man indtryk af, at Müller bygger direkte på sine oplevelser med Marie: "Mens hunnerne hos alle dyrerigets arter forholder sig passive under selve parringen, vil den fuldkomment udviklede kvinde kunne deltage lige så aktivt i kønsakten som manden, ikke alene i kærtegnene, men også i de for akten karakteristiske bevægelser."⁹⁹

Müller udtrykker sig helt uden omsvøb om det seksuelle. Müllers og Maries udforskning af seksuallivet fører dem som vist til en mageløs opdagelse af kvindens orgasme og klitoris' funktion, som han nu har fundet det tekniske navn for, og som han i *Kønsmoral og Livslykke* hævder at være den første i en international sammenhæng til at beskrive fyldestgørende: "Ubegribeligt er det, at de seksualhygiejniske forfattere hidtil ikke har kunnet eller ikke har turdet give de nødvendige forklaringer herom."¹⁰⁰

Under alle omstændigheder bryder Müller et stort tabu i en fortsat bornert kultur. Og det er bemærkelsesværdigt, hvad angår sexologiens start, at Sigmund Freud (1856-1939) i *Tre afhandlinger om seksualteori* fra 1905 i modsætning til Müller anser vaginalorgasmer som udtryk for seksuel modenhed i forhold til klitoris-orgasmer,¹⁰¹ der af Freud anses for at være overfladiske.¹⁰²

Müller konstaterer: "Næsten hele kvindens lystfølelse er koncentreret i den ganske lille klitoris, der befinder sig foroven og temmelig yderlig i vagina... Bliver den beroliget ved – under livlig kirtelafsondring – at få sin 'elektricitet' tilbørlig udladet, bliver kvinden en engel for ægtefællen."

Chokerende for samtiden giver Müller præcise instruktioner på, hvordan manden udelukkende ved hjælp af penis giver sin kvinde orgasme: "Det er i virkeligheden mest formålstjenligt, at manden i den første tid efter at organerne er forenede, forholder sig næsten helt roligt, blot kysser og kærtegner. Derpå begyndes med ganske langsomme rytmiske bevægelser, idet klitoris påvirkes snart

97 Thing 1999, s. 59.

98 Müller 1908, s. 238ff.

99 Müller 1908 s. 229.

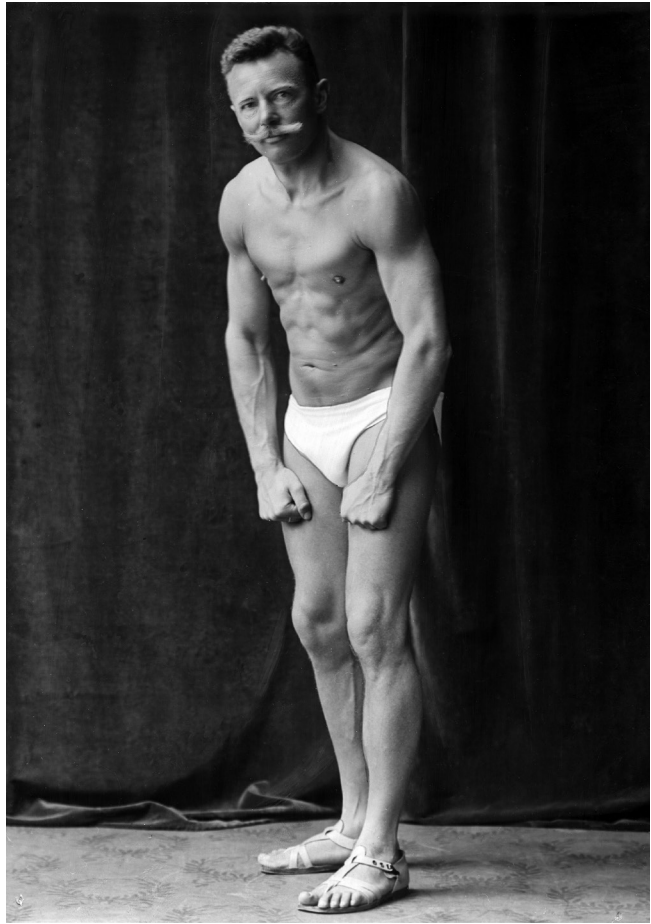
100 Ibid., s. 254f.

101 Piquard 2012.

102 Ibid. 2012 & Freud 1905, s. 40.

Ifølge Müller kræver det en trænet krop at kunne tilfredsstille sin kvinde. Her strammer han omkring 1904/05 sin bryst- og maveregion i en demonstration af "Mit System".

Det Kongelige Bibliotek,
Håndskriftsamlingen, NSA,
8-A00046, acc1959/81, J.P.
Müller, "40 Aars Elskovsbreve,
Misse og Jørgen, JPM".

blidt med organets hoved, snart kraftigere med roden. Vil orgasmen alligevel ikke indfinde sig, må kvinden samle sine ben, idet manden anbringer sine udenom. Opnås stadig intet resultat, må parret vende sig om på siden. Denne stilling er særlig bekvem for sugningen af brysterne, der jævnligt bør genoptages, dels for at vedligeholde den omtalte kirtelafsondring, dels fordi sugningen er i høj grad egnet til at fremkalde orgasmen hos kvinden.”

Der er nærmest gået sport i sexlivet, når man læser om alle Müllers akrobatiske udfoldelser. Skønt Müller ikke vil afsløre alle sine raffinementer på sexkunstens område, kan man mellem linjerne læse, hvor meget gang der har været i eksperimenterne hos Müller-parret, hvor som vist ovenfor også chaiselongen kunne tages i brug: ”Har kvinden meget svært ved at opnå orgasmen, kan det anbefales, at hun med samlede ben, hviler på en smal divan eller liggestol, idet manden indtager en halvt siddende, halvt stående stilling tværs over divanen. På denne måde er det muligt at påvirke klitoris særlig intensivt.”

Klimaks

Marie og J.P. Müllers eksempel viser, at det under victorianismen kunne lykkes et ungt par via omfattende 'lagengymnastik' og erotiske eksperimenter at gennemgå en transformation fra at være præget af kristen skyld og skam og hæmmet af social kontrol til at frigøre sig som erotiske væsner.

Det unge kærestepar famler sig i begyndelsen af 1890'erne frem under hård modstand fra fortrængninger, social kontrol, borgerlig moral og kristen skyld og skam. Efterhånden kæmper de sig dog frem til en forløsning i en dyb og inderlig kærlighed og erotisk passion.

Müller nægter at lande i en situation, hvor han ikke ved, om der er et erotisk match før bryllupsnatten, måske knap nok at komme til at se sin ægtefælle nøgen for siden at have sporadisk sex med en passiv hustru, der ingen erfaringer har, og som er opdraget til, at seksualiteten er uren, og hvor man nærmest skal kræve adgang.

Der har været højt til loftet hjemme hos Jørgen og Marie med rum for gensidig tilfredsstillelse, seksuelle eksperimenter og nøgenkultur. Midt i den danske victorianismes kulminationsfase har der altså hos Jørgen og Marie udfoldet sig et yderst avanceret sexliv med mange raffinementer og under afvikling af den ellers i vide kredse udbredte skamfølelse.

Müller oplever nærmest en åbenbaring ved mødet med sit livs kærlighed, og han bevæger sig mod at fortolke kristendommen i et langt mere sanseligt lys end normalt for hans samtid: En erotisk kristendom, hvor næstekærligheden viser sig i mandens arbejde på at gøre sin elskede seksuelt lykkelig. Efter mange års tilbageholdenhed eksploderer han i en rus, som bliver gengældt. Med den sanselige Marie som en uundværlig allieret går han i gang med at øve sig på at blive en udholdende og hensynsfuld elsker med kvindens orgasme som det højeste mål.

Ved i forholdet til Marie og i sine publikationer at udvikle en intimitet og et sprog, der er psykologisk, overskrider Müller de traditionelle forventninger til datidens klassiske gentleman: At man ikke "vender vrangen ud", men forholder sig en anelse distanceret. Herved bryder Müller traditionen og bliver radikalt moderne i sit følelsessprog.

På Müllers bornerte tid havde mange – og ikke mindst kvinder – med stor sexlyst et problem, i dag har mennesker uden stor sexlyst et problem i et seksualiseret samfund. Hvor det på Müllers tid var tabu at være seksuelt lysten, er det i dag tabu at være uden eller med meget lille lyst.¹⁰³ Det kan dog ikke udelukkes, at nogle kvinder og også mænd ville foretrække en mere passiv seksualitet frem for Müllers krævende aktive sex og orgasmejagt. Både Müller og senere Wilhelm Reich (1897-1957) gør oven i købet en stærk seksualitet med mange orgasmer til

103 Bruckner & Finkielkraut 1982.

en forudsætning for at holde sig sund.¹⁰⁴ Det ideal kan gøre det ekstra svært at være sin ulyst bekendt.

Vi kan i dag grine af victorianismens stærke kontrol af affekter og seksualitet ud fra den moderne parole: "Emma Gad, men vi gider ikke",¹⁰⁵ men det hører med til billedet, at denne rigide selvtvang var med til at bane vejen for det moderne produktive menneske og dermed i sidste ende det moderne velstandssamfund, der sidenhen udgjorde den materielle basis for et opgør med stramhedens tyranni især fra 1968 og frem. Müllers og Maries kamp for seksuel frigørelse skal ikke ses som et opgør med datidens selvdisciplin som sådan, men kan ses som et forsøg i det tidligt moderne samfund på at skabe en mere velfungerende krop med rum for både produktivitet og sanselighed.

Lad os afslutningsvis vende tilbage til artiklens indledende citat, hvor Otto Rung fremhæver J.P. Müllers system som et centralt tegn på den tidlige modernitet. Vi kan nu konstatere, at radikaliteten i Müllers hygiejniske budskab i *Mit System*, der er baseret på en unik sanselig kontakt med egen hud, med al sandsynlighed er inspireret af hans ungdoms sanselige erfaringer med Marie – ikke mindst i første halvdel af 1890'erne, hvor Maries fine, skære, velduftende hud udgør en vigtig del af Müllers erotiske betagelse.

På samme måde kan Müllers sexologiske bog *Kønsmoral og Livslykke* fra 1908 ses som intet mindre end en udfoldet refleksion over hans og Maries erotiske oplevelser. Uden at sige det direkte forsøger Müller her at almengøre sine individuelle erfaringer fra sit og Maries erotiske liv. Uden Maries aktive medvirken ville Müllers senere erotiske sonderinger aldrig have nået samme dybde.

I Müllers tilfælde kommer praksis altså før teori, handling før idé, skønt Müller også undervejs bliver filosofisk befrugtet af den romantiske erotisme dyrkelse af en sanselig kærlighed.

Det sanseligt-erotiske gennembrud, som Müller bliver pioner for, rummer en overset dimension i Det Moderne Gennembrud. Den traditionelle fortælling om Det Moderne Gennembrud fokuserer på den kritiske realismes vej ind i det oplyste, demokratiske samfund. Med forelæsningsrækken og seksbindsværket *Hovedstrømninger i det 19. Århundredes Litteratur* (1872-90) kritiserer den banebrydende litterat Georg Brandes det danske åndsliv for at sove tornerosesøvn over for de revolutionære tendenser i Europa efter 1848 og hænge fast i "senromantik, 'fædrelanderi' og præstegårdskultur."¹⁰⁶

Müller er enig med Brandes i behovet for at ryste træet godt og grundigt med henblik på afvikling af moralsk hykleri, erkendelse af sociale realiteter og kamp mod ulighed, uretfærdighed og undertrykkelse. Men han tilføjer samtidig denne kamp noget nyt. Hvor Brandes vil skrælle sproget fri for alle de opstyltede og

104 Reich 1971.

105 Plum & Simonsen 1986.

106 Hertel 2004, s. 62.

hykleriske lag, som lægger sig som en dyne over kommunikationen, vil Müller bogstaveligt skrælle alle de snærende lag tøj af, som strammer, kvæler og hæmmer kroppens frie udtryksmuligheder fra knækflip til korset.

Müller og Georg Brandes kæmper begge for større seksuel frihed, men de ligger alligevel langt fra hinanden, idet Müller er både kristen og monogam, og hans kernesag er unge elskende pars ret til et seksualliv før ægteskabet, hvorimod Brandes' fokus er at få frigjort de asketiske – gerne gifte – kvinder til at udleve deres lyst med de partnere, de ønsker,¹⁰⁷ – gerne ham selv, uagtet at dette er en risikabel affære for kvinder i et samfund med dårlig adgang til prævention. Müller tager da også i 1908 direkte afstand fra Brandes' seksualmoral, idet han tilslutter sig, at brødrene Brandes "efter bedste evne har nedbrudt det gamle sædelighedsgrundlag uden at gøre gnist af forsøg på at tilvejebringe et nyt".¹⁰⁸

Ifølge Kulturministeriets "Danmarkskanon" fra 2016 er "Frisindet" blevet en del af den danskhed, vi er rundet af: "Den kulturradikale tradition fra Georg Brandes til Klaus Rifbjerg (1931-2015) hyldede specielt et frisind og en frigjorthed i forhold til traditionelle moralbegreber og til krop og seksualitet, som har haft stor indflydelse, idet mange i Danmark i dag har et forholdsvis afslappet syn på nøgenhed."¹⁰⁹ Efter min mening burde Jørgen og Marie nu blive skrevet ind her som centrale pionerer i skabelsen af et sanseligt frisind i den danske og europæiske kulturkreds. Det var faktisk Müller, og ikke Brandes, der havde det som sit hovedprogram.

Müller udlever sin seksuelle passion med sin elskede Marie, og det er også hans mål at denne tiltrækning bør fastholdes efter deres giftermål i 1896, ja faktisk livet ud. Således skriver han i *Kønsmoral og Livslykke* i 1908: "Mellem to elskende, fysisk veludviklede mennesker kan kærlighedsevnen gennem årene forøges og elskovsnydelsen blive intensivere".¹¹⁰ Med samme bog bliver Müllerparret dog rystet i deres grundvold, da den modtager en så sønderlemmende kritik fra kristelige og konservative kredse, at de bliver nødt til at gå i eksil. I 1912 bosætter de sig i London, hvor Müller dog med vanlig ukuelighed etablerer en succesfuld sundhedsklinik baseret på sit system, men det er en senere historie.

107 Brandes 1885, s. 22.

108 Ibid. s. 85f.

109 <https://www.danmarkskanon.dk/>, besøgsdato 1/12, 2021.

110 Müller 1908, s. 246.

Litteratur

- Abélard, Pierre 1825: *Lettres et épitres amoureuses d'Héloïse et d'Abélard*. Chez Salmon.
- Abélard, Pierre 1954: *Mine trængslers historie efterfulgt af Abélards og Héloïses breve*. Hans Reitzels Forlag.
- Andersen, Lotte og Kestler, Amalie 2018: *Carl og Marie – i kunst og i kærlighed*. Gyldendal.
- Appel, Hans-Henrik 2019: *Barrison-føberen*. Haase Forlag.
- Arnald, Jan 2012: "Særnummer om Schlegels Lucinde" i *Aiolos – tidsskrift för litteratur teori och estetik*, nr. 44-45.
- Bang, Herman 1962: *Ludvigsbakke*. Gyldendal.
- Bang, Herman 2000: *Ved Vejen*. Gyldendal.
- Bang, Herman 2006: "En utrykt Føljeton om Mangt og Meget. Artikel i antologien Bang H., *Herhjemme og derude*, 1881, C.A. Reitzel, 2006 (opr.1881), s. 1327.
- Bogh, Mikkel 2016: *Tæt på – intimiteter i kunsten 1730-1930*. Statens Museum for Kunst.
- Bonde, Hans 2020: *Sundhedsapostlen J.P. Müller*. Syddansk Universitetsforlag.
- Brandes, Georg, Arne Gamborg, artikel i *Tilskueren*, januar 1885, nr. 1.
- Bredsdorff, Elias 1973: *Den store nordiske krig om seksualmoralen*. Gyldendal.
- Bredsdorff, Thomas 1982: *Tristans børn*. Gyldendal.
- Brinkmann, Svend 2014: *Stå fast!*. Gyldendal.
- Bruckner, Pascal og Finkielkraut, Alain 1982: *Kærlighedens ny uorden*. Sjakalen, Århus.
- Brusendorff, Ove 1938: *Erotikens historie*, bind 3. Universal-Forlaget.
- Bøgh, Nicolai 1887: *Erindringer om M. Goldschmidt*. Ukendt forlag. Se link: <http://www.kb.dk/e-mat/dod/130020348764.pdf>
- Bøgh, Nicolai 1887: *Erindringer om M. Goldschmidt*. Ukendt forlag.
- Bønnelycke, Cecilie 2018: *Sædelighedsfejden*. Aarhus Universitetsforlag.
- Chapman, David L. 1994: *Sadow the magnificent*. University of Illinois Press. <https://doi.org/10.2307/2082059>
- Dinesen, Wilhelm 1889: *Jagtbreve*, nr. 25. P. G. Philipsens forlag.
- Dirkinck-Holmfeld, Gregers 2014: *Frejlif: Ekstra Bladets utæmmelige Redaktør*. Ekstra-Bladets Forlag.
- Edvard, Brandes 1899: *Det unge Blod*. Gyldendal.
- Foucault, Michel 1978: *Viljen til viden: seksualitetens historie 1*. Rhodos.
- Freud, Sigmund 1905: *Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie*. Franz Deuticke.
- Gad, Peter U. 1949: *Klunketiden på en anden Måde*. H. Hagerup.
- Gravesen, Finn og Faurholt, Jakob 2016: *Den sky romantiker – Komponisten Kai Normann Andersen*. Forlaget Clemmer du.

- Grimley Daniel M. 2010: *Carl Nielsen and the Idea of Modernism*. The Boydell Press.
- Hertel, Hans 2004: *Det stadig moderne gennembrud*. Gyldendal.
- Jacobsen, Jens P. 2017 (1876): *Fru Marie Grubbe*. Lindhardt og Ringhof.
- Clausen Julius og Krogh Torben (red.) (1935): *Danmark i Fest og Glæde*, bind V. Christian Eriksens Forlag.
- Kaarsberg, Hans 1921: *Memoirer*. Gyldendal.
- Linde, Kirsten 2001: "Spædbørn i svøb og liste", i *Folk og kultur, årbog for dansk etnologi og folkemindevidenskab*, 30:1, s. 66-88.
- Mantegazza, Paolo 1888: *Nervøsitetens aarhundrede*. Wilhelm Priors Forlag.
- Müller, J. P. 1908: *Kønsmoral og Livslykke*. Tillges Boghandel.
- Müller, J. P. 1932: *Blandt Engle og Djævle*, bind 1. Forlagskompagniet.
- Møller, Per S. 1973: *Erotismen: Den romantiske bevægelse i Vesteuropa 1790-1860*. Munksgaard.
- Møller, Peter U. 1983: *Efterspil til Kreutzersonaten: Tolstoj og kønsmoraldebatten i russisk litteratur i 1890'erne*. Gyldendal.
- Nielsen, Kai A. 2003: *Kærlighed i det 19.-20. århundrede*, bind 4. Gyldendal.
- Ockenfuß, Solveig 1992: *Bettine von Arnims Briefromane. Literarische Erinnerungsarbeit zwischen Anspruch und Wirklichkeit*. Westdeutscher Verlag. <https://doi.org/10.1515/arbi.1995.13.1.81>
- Olsen, Frejllif 1922: *En københavnsk journalist: Indledning til min selvbiografi*. Pio, 1987.
- Pedersen, Merete B. 2000: *Den reglementerede prostitution i København 1874-1906*. Museum Tusulanums Forlag.
- Pedersen, Merete B. 2007: *Prostitutionen og grundloven: Regulering af og debat om prostitution i Danmark i perioden ca. 1860-1906*. Museum Tusulanums Forlag.
- Pedersen, Mikkel V. 2018: *Den perfekte gentleman – Mænd, stil og idealer i verden af i går*. Gads Forlag.
- Piquard, Jean-Claude 2012: *La fabuleuse histoire du clitoris*. Blanche.
- Plum, Camilla & Simonsen, Nanna 1986: *Emma gad – vi gider ikke*. Fogtdals Bøger.
- Reich, Wilhelm 1971: *Orgasmens funktion: den biologiske energis seksualøkonomiske grundproblemer*. Rhodos.
- Rode, Edith 1951: *Der var engang. Et kig tilbage*. Gyldendal.
- Rung, Otto 1935: "Københavnsk Selskabsliv omkring Aarhundredskiftet". Julius Clausen og Torben.
- Rung, Otto 1986: *Fra min Klunketid*. Gyldendal.
- Shmaefsky, Brian 2009: *Syphilis*. Chelsea House Pub.
- Skram, Amalie 1885: *Constance Ring*. Huseby og co.
- Skram, Amalie 1888: *Lucie*. I. H. Schuboths Boghandel.

- Skram, Amalie 2018 (opr. 1891): *Kjærlighed i Nord og Syd*, Lindhardt og Ringhof.
- Skram, Amalie 1892: *Forraadt*. I. H. Schuboths Boghandel.
- Sloterdijk, Peter 2011: *Du musst Dein Leben ändern: über Anthropotechnik*. Suhrkamp.
- Thing, Morten 1999: *Pornografiens historie i Danmark*. Aschehoug.
- Tolstoj, Leo 1963: *Kreutzersonaten*. Aschehoug.
- Vallgård, Karen 2013: „Følelshistorie – teoretiske brudflader og udfordringer“, i *Kulturstudier*, 4:2, s. 88-113.
<https://doi.org/10.7146/ks.v4i2.15521>
- Vallgård, Karen. 2018: “Forbudte, farlige og frastødende følelser”. *Temp – Tidsskrift for Historie*, årgang 8:16, s. 5-15.
- von Schlegel, Friedrich 1799: *Lucinde*. Frölich.
- Weber, Max 2003: ”Videnskab som levevej” i antologien *Udvalgte tekster*, bind 1, Hans Reitzel.
- Zweig, Stefan 2013: *Verden af i går: en europæers erindringer*. Rosinante.

Utrykte kilder

- Det Kongelige Bibliotek, Håndskriftsamlingen, NSA, 8-A00046, acc1959/81, J.P. Müller, ”40 Aars Elskovsbreve, Misse og Jørgen, JPM”.

English Summary

REBELLION AGAINST VICTORIANISM – Marie and J.P. Müller’s erotic revolution

The article is mainly based on a comprehensive collection of letters: “40 years of love letters”, which describes the intimate exchange between the – after the publication of the gymnastics book *My System* in 1904 – world-famous gymnastics educator Jørgen (Peter) Müller and his life partner Marie and much more about everyday life and body history especially in the 1890s.

With this source material, we can get a unique insight into an erotic upheaval under Victorianism that has otherwise been almost hermetically closed to the curious glances of contemporaries, their descendants and modern historians.

It is the main thesis of the article that Jørgen and Marie’s sensory experiences in their youth constitute a significant source of inspiration for: 1) Müller’s gymnastics system with its focus on skin massage, which helped to make Victorian people discover their own and each other’s bodies. 2) Müller’s book *Sexual Morals and Life Happiness from 1908*, which was one of the world’s first sexology books.